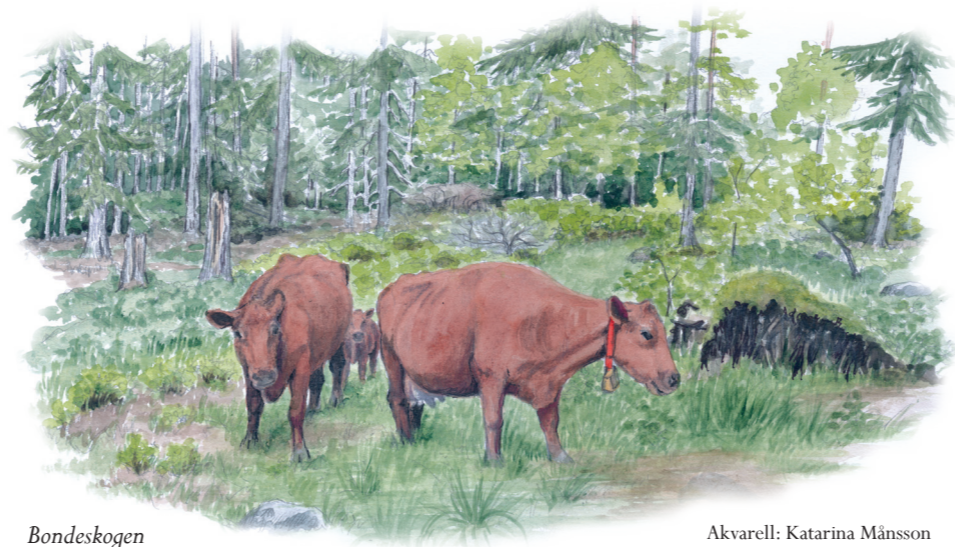

Robert Nilsson (1905–1998) växte upp på östra gården som han drev själv från 1932 till 1980. I slutet av 1900-talet förföll boningshuset och det berättas att Robert under klara nätter kunde studera stjärnhimlen från köket genom ett hål i taket.

Foto: Anders Hernbecker

Bondeskogen

Akvarell: Katarina Månsson

Välkommen till Örnanäs

Örnanäs är ett skogshemman i nordöstra Skåne med anor från 1500-talet. Här har bönder och torpare levt och verkat i generationer. Tjarrännor, steniga åkerlappar och husgrunder efter smedja, linbastu och bränneri vittnar om de vitt skilda sysslor som har utförts på gården. På 1800-talet blomstrade Örnanäs som då bestod av två bondgårdar och ett flertal torp. Bengta Nilsson och maken Carl Svensson gjorde stora investeringar i den välmående östra gården. År 1870 bodde ett sextiotal personer i Örnanäs. Det var precis innan den stora emigrationsvågen till Amerika. Ett par årtionden senare hade antalet Örnanäsbor mer än halverats. Under 1900-talet minskade befolkningen ytterligare och Örnanäs blev åter en ensamgård. Den västra gården och torpen lämnades att förfalla, alla utom Trollatorpet som finns kvar än idag.

På östra gården fortsatte Robert Nilsson att ensam bruka de marker som tidigare hade skötts av en stor familj förstärkt med både piga och dräng. När Robert blev till åren kommen blev skötseln eftersatt. Bondeskogen betades alltmer sporadiskt och skogsbetet upphörde helt 1980. Byggnaderna förföll. Men i Örnanäs rådde en speciell atmosfär och vid århundradets slut fick kulturmiljövården upp ögonen för den särpräglade gården. En omfattande restaurering av boningshuset påbörjades och 2006 kunde kulturreseptat invigas. Nu betar åter korna i Bondeskogen och gården har fått nytt liv.

Kulturreseptat – vad är det?

Kulturreseptat är en form av områdesskydd precis som naturreservat, och det infördes med miljöbalken 1999. Avsikten är att möjliggöra vård och bevarande av värdefulla kulturpräglade landskap. Det innefattar byggnader, marker och lämningar, liksom kunskap, traditioner och biologiskt kulturarv.

Syftet med kulturreseptatet Örnanäs

Kulturreseptatet Örnanäs bildades 2006 och omfattar cirka 70 hektar. Syftet med reseptatet är att visa på en skogsgårds utveckling i nordöstra Skåne så som den avspeglas i landskapet, bebyggelsen samt i de spår och lämningar från olika tider som finns i Örnanäs. Genom skötseln ska kulturhistoriska strukturer och företeelser bevaras och synliggöras.

Vänligen respektera att det finns privata miljöer i reseptatet.

Hitta hit

Örnanäs ligger i Osby kommun, på vägen mellan Sibbhult och Lönsboda. Avfarten till reseptatet är skyltad och ligger cirka 9 km söder om Lönsboda.

Mer information finns här

www.lansstyrelsen.se/skane
www.ornanas.se

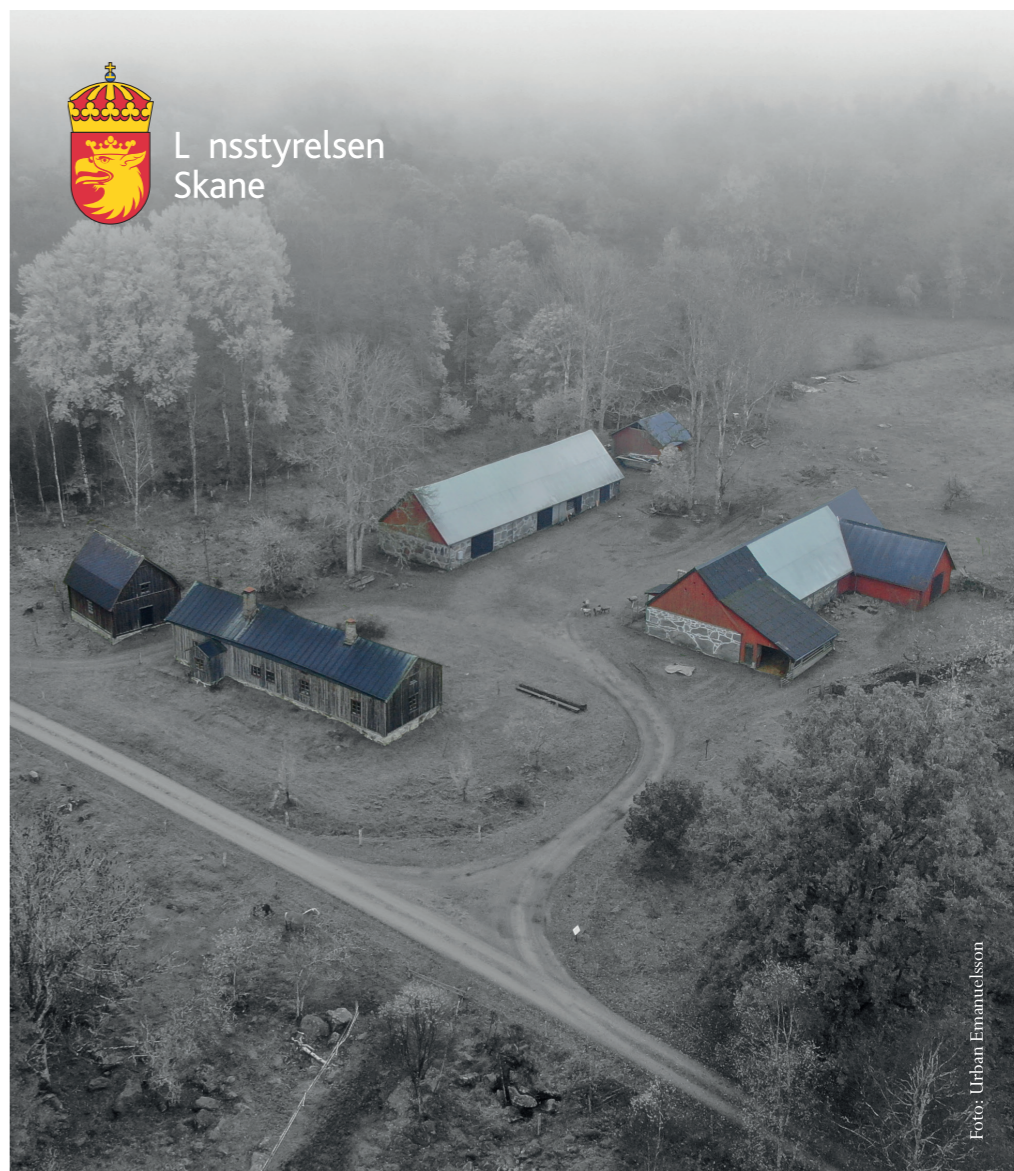

Foto: Urban Emanuelsson

Örnanäs kulturreseptat

Örnanäs tre vandringsstigar

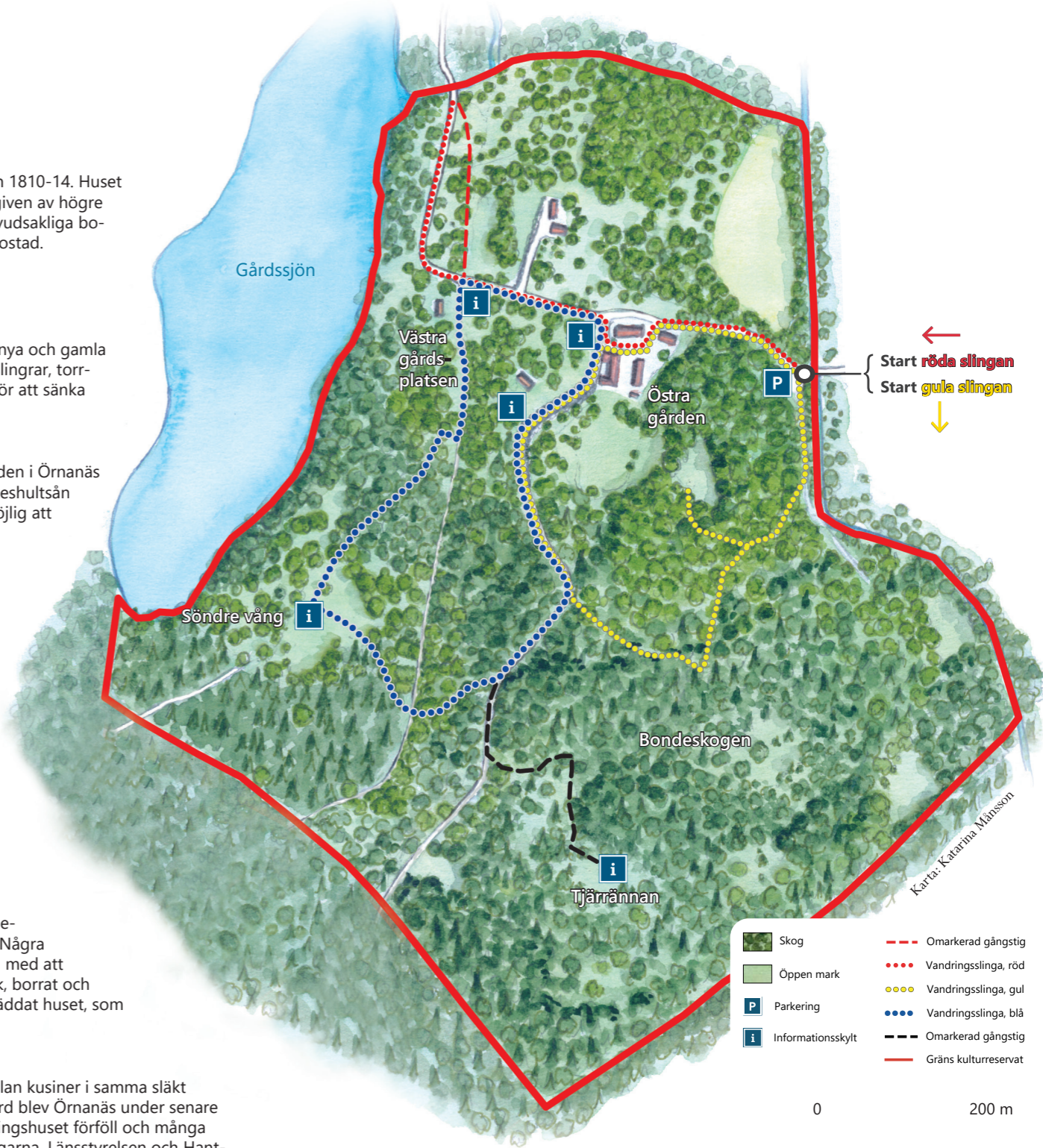
Kulturresevatet har tre markerade vandrings slingor. Den 1,5 km långa gula slingan leder ner i Bondeskogen och upp till östra gården. Den är med viss svårighet framkomlig med barnvagn men inte för rörelsehindrade. Den röda slingan följer vägen genom Örnanäs båda gårdar ner till sjön och tillbaka igen. Den är drygt 1 km lång och tillgänglig för rörelsehindrade och med barnvagn. Utmed den gula och röda slingan finns 26 nummerade stolpar med QR-koder. Om du skannar koden med en smart telefon kan du läsa mer om platsen där du befinner dig.

Den blå slingan går via Bondeskogen till Söndre vång och vidare till västra gårdsplatsen innan den leder tillbaka till östra gården. Den är 1,5 km lång men inte tillgänglig för rörelsehindrade eller med barnvagn. Utmed slingan finns fyra informationsskyltar utplacerade, dock inga QR-koder.

Gula slingan

- 1 THURE OCH SKOGEN**
Thure Nilsson, som brukade Örnanäs från 1980 och in på 2000-talet, kände sin skog och sina marker väl. Han var mån om att alla trädslag skulle finnas. Thure behöll udda och speciella träd för att de lockade fram fantasi och roliga berättelser.
- 2 HVIDEKEBACKEN OCH SMALÅKER**
Du står nu på gammal åkermark. De gamla åkrarna kan fortfarande skönjas i landskapet, även om Smalåkern mest ser ut som en smal och slingrande väg. Men så här såg mycket av den äldre åkermarken ut innan moderna plogar började användas.
- 3 INÄGOR OCH UTMARK**
Inägorna var marken närmast gårdarna. Där fanns åkrar, ängar, frukthagar och kålhagar. Utmarken var marken utanför. Där gick gårdarnas djur på bete. Åkrarna hägnades alltså in, medan djuren gick fritt. Tvärt om mot idag!
- 4 BETAD OCH PLOCKHUGGEN SKOG**
Sedan "julistormen" 1902 då det mesta av den gamla tallskogen rasade har skogen i Örnanäs plockhuggits för husbehov. Det innebär att stora träd har fallits efter hand som behov har funnits, och nya har växt upp efter hand. I skogen finns därför träd av många arter och i olika åldrar.
- 5 BASTUAN OCH BRYDESTUAN (LINBASTU)**
Bastuan och brydestuan är två delar av samma byggnad. Bastuan, bastun, är byggnadens innersta del, helt byggd av sten och med en ugn. Här torkades lin och hampa. Brydestuan är den yttre delen där det torra linet och hampan bröts och bearbetades för att man skulle komma åt fibrerna. Fibrerna spanns sedan till garn eller tvinnades till rep.
- 6 INNERRINGEN OCH YTTERRINGEN**
Den stora, runda, betesmarken söder om gården kallas Innerringen och Ytterringsen. För 200 år sedan var den största delen av den här marken sank ängsmark. Vid mitten av 1800-talet började marken torrläggas för att kunna användas som åker. Ett grävt dike bildar den inre ringen, ett kraftigt stengärde den yttre.
- 7 SMEDJAN**
Ruinen är rester efter en smedja. Den byggdes förmodligen i början av 1850-talet. Verksamheten i smedjan var brandfarlig och därför lades den ett stycke bort från själva gården. Resterna av ässjan (eldstaden) och skorstenen ligger som en stenhög vid ena gaveln, mitt för ingången.
- 8 UNDANTAGET SOM BARA BLEV LADUGÅRD**
Mellan smedjan och potatiskällaren finns grunden till en stor ladugårdsbyggnad. Här skulle även ett bostadshus uppföras men efter ladugården blev det inget mer. I början av 1900-talet flyttades ladugården till Immeln, och därför finns bara grunden kvar idag.
- 9 JORDKÄLLAREN**
Den stora jordkällaren är delvis ingrävd i backen. På så sätt fick man en frostfri förvaring till den nya tidens viktiga gröda – potatisen.
- 10 FÄGATAN**
Fägatan var djurens väg från stall till bete. Förr stängde man nämligen in sina åkrar, och lät djuren beta fritt på markerna i byns eller gårdens utkanter. För att djuren inte skulle komma åt grödor och gräs på vägen mellan stall och bete byggdes fågator med kraftiga stängsel eller murar.

- 11 HÖGLOFT BLEV LÅNGLOFT**
Boningshuset till Örnanäs östra gård byggdes helt nytt åren 1810-14. Huset byggdes då som ett högloft - en låg stuga i mitten omgiven av högre loft (även kallade härbergshus). Stugan i mitten var den huvudsakliga bostaden, och loften användes som förråd och som sommarbostad.
- Röda slingan**
- 13 EKESHULTSÅN**
Just här, vid bron och infarten till Örnanäs, kan du se både nya och gamla Ekeshultsån. Den nya ån är rak, bred och djup. Den gamla slingrar, torrlagd, vid sidan av den nya. Den nya fåran grävdes år 1903 för att sänka sjöar och på så sätt få mer mark att odla på.
- 14 STORA MADEN**
"Mad" är skånska och betyder våtmark, sank äng. Stora maden i Örnanäs var fram till omkring 1909 just en stor sank äng. Efter att Ekeshultsån hade rätats och fördjupats torkade maden upp och blev möjlig att använda som åker.
- 15 BRÄNNERIET**
Örnanäs bränneri byggdes upp omkring 1865. Den stora stenhögen i ruinen är rester efter ugn och skorsten. Brunnen finns fortfarande kvar, men utan vatten.
- 16 VAGNSPORTEN**
Det du ser resterna av här var en gång ett välbyggt skjul för gårdens fina vagn – ett garage helt enkelt. Vagnsporten byggdes under Örnanäs storhetstid, då Bengta Nilsson och Carl Svensson ägde östra gården.
- 17 STORA HUS**
Detta ovanligt stora och påkostade hus byggdes omkring 1840. Här fanns plats för magasin, drängstuga, potatiskällare och snickerbod.
- 12 BYGGA NYTT PÅ GAMMALT SÄTT**
I slutet av 1990-talet började DaCapo hantverksskola i Mariefors använda det gamla boningshuset som övningsobjekt. Några veckor varje höst och vår har studenter praktiskt fått arbeta med att restaurera huset. De har huggit och sågat stockar och plank, borrat och hyvlut, murat och målat på gammalt vis. Deras arbete har räddat huset, som var i mycket dåligt skick när de började arbetet.
- 18 ÖSTRA GÅRDEN**
Örnanäs östra gård har ärvts från föräldrar till barn och mellan kusiner i samma släkt sedan 1818. Från att ha varit en välmående och modern gård blev Örnanäs under senare delen av 1900-talet allt mer gammaldags och förfallet. Boningshuset förföll och många menade att det var utom räddning. Ett samarbete mellan ägarna, Länsstyrelsen och Hantverksskolan vid Göteborgs universitet (f.d. DaCapo) har gett det nytt liv.
- 19 BJÖRKNÄVER TILL STORA HUS**
Flera av björkarna här har blivit av med stora stycken näver – det yttersta lagret bark. Nävern har använts för att täta och hålla isolering på plats i golvet till Stora hus.
- 20 NYA HUSEN**
Husen här uppe på backen byggdes på 1980-talet. De ligger mitt i gamla "Storåker". Vänligen respektera att tomten är privat trädgård.
- 21 HAMLAD TRÄD**
Torkade löv var förr ett viktigt vinterfoder till djuren. Träden "hamlades". Toppen och de större grenarna högs av och torkades. Trädet sköt nya skott, som fick växa till innan trädet hamlades igen.
- 22 VÄSTRA GÅRDEN**
Det här är den ursprungliga gården i Örnanäs. Den förste kände bonden hette Ingeman Aagesenn, 1597. Gården var bebodd fram till 1933, men lämnades sedan att förfalla. Alla byggnaderna, utom "huggeboden", revs under andra världskriget.

- 23 KÅLHAGAR OCH HUMLEHAGAR**
Omkring ruinerna till Örnanäs västra gård finns fortfarande små rester av en trädgård. Här växer spansk körvel, vintergröna, backlöck och krusbär. Stengärdet kring den gamla kålgården är också kvar. Den rundade sträckningen är densamma som på kartan från 1830.
- 24 GÅRDSJÖN**
Markerna kring Örnanäs har blivit betydligt torrare de senaste 100 åren. Sjöar har sänkts, åar rätats och våtmarker dikats ut. Trots detta finns Gårdssjön kvar, men den är mindre. Du kan ana den gamla strandkanten intill den nuvarande vägen utmed sjön.
- 25 SÅGVERK**
Under 1920-talet fanns det en ångdriven såg nere vid Gårdssjön. Här blev den västra gårdens stora furuskog uppsågad till plank. Med envishet och goda ögon kan du fortfarande se en del spår efter sågen, som fundament av sten och tegel, gropen där sågspånen samlades och diket för kylvattnet.
- 26 GAMLA VÄGEN UTMED SJÖN**
Ett stycke upp från sjön kan du följa en äldre vägsträckning. Det är den gamla sjövägen, som användes innan Gårdssjön sänktes. Vägen går från västra gården, förbi "norra humlehagen", över en liten stenbro och ansluter sedan till den väg som används idag.